

УДК 631.11.005

О. В. Лебеденко,
к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту організацій,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет, м. Дніпропетровськ

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ БАЗИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

O. Lebedenko,
Ph.D. in Economics, Associate Professor, Dnepropetrovsk State Agrarian Economics University

KEY ASPECTS OF REPRODUCTION AND TECHNICAL AND TECHNOLOGICAL BASE OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Проаналізовано технічну забезпеченість аграрних підприємств України. Досліджено динаміку обсягу інвестицій за видами економічної діяльності в Україні. Розглянуто причини низького рівня інвестування сільськогосподарської галузі. Проаналізовано динаміку виробництва тракторів та сільськогосподарських машин в Україні. Виявлено основні причини низького рівня забезпеченості аграрних підприємств техніко-технологічними ресурсами. Досліджено проблему спрацьованості сільськогосподарської техніки. Розглянуто способи підвищення економічної ролі амортизації основних засобів. Запропоновано заходи щодо формування та відтворення техніко-технологічної бази аграрних підприємств відповідно до потреби у різних видах основних виробничих засобів. Визначено низку економічних проблем, які необхідно розв'язати: розвиток інноваційно-інвестиційних процесів, забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств, формування ефективної амортизаційної політики, оптимізація кредитної системи, забезпечення ефективної державної підтримки.

Analyzed technical security of agricultural enterprises in Ukraine. The dynamics of investment volume of economic activity in Ukraine. Causes of low agricultural investment industry. The dynamics of production of tractors and agricultural machinery in Ukraine. The basic causes of low availability of agricultural enterprises technical and technological resources. The problem spratsovanosti agricultural machinery. The methods of increasing economic role of depreciation. The measures on formation and reproduction of technical and technological base of agricultural enterprises in accordance with the needs of different types of fixed assets. A number of economic problems that need to be addressed: the development of innovation and investment processes, sustainable development of agricultural enterprises, the formation of an effective depreciation policy, optimization of the credit system, an effective state support.

Ключові слова: Відтворювальні процеси, техніко-технологічні ресурси, техніко-технологічне забезпечення, техніко-технологічна база, аграрні підприємства.

Key words: reproductive processes, technical and technological resources, technical and technological support, technical and technological base, farms.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Визначальною умовою відтворювального процесу в аграрних підприємствах є відновлення їх ресурсного потенціалу, оскільки здійснення безперервного відтворювального процесу пов'язано з необхідністю постійного використання техніко-технологічних засобів, їх системної заміни інноваційно досконалими, що є законо-

мірним при здійсненні суспільного виробництва. Рівень техніко-технологічного забезпечення аграрних підприємств впливає на їх розвиток і галузеву структуру. Зростання забезпеченості техніко-технологічними ресурсами дає змогу підвищувати рівень механізації виробництва аграрних підприємств, сприяє ефективному господарюванню, зростанню продуктивності праці.

Таблиця 1. Забезпеченість аграрних підприємств України тракторами та збиральними машинами, 1991–2014 рр.

Показники	Роки:							2014 р. у % до 1991 р.
	1991	1996	2000	2010	2012	2013	2014	
Трактори, тис. шт.	497,3	441,7	318,9	151,3	150,1	146,0	130,8	26,3
у розрахунку на 1000 га ріллі, шт.	14	14	11	8	8	8	7	50,0
Зернозбиральні комбайни, тис. шт.	105,2	85,9	65,2	32,8	32,0	30,0	27,2	25,9
у розрахунку на 1000 га посіву зернових (без кукурудзи), шт.	8	7	6	4	4	4	4	50,0
Кукуруддозбиральні комбайни, тис. шт.	15,3	12,0	7,9	2,5	2,1	2,0	1,8	11,8
у розрахунку на 1000 га посівної площі кукурудзи, шт.	12	33	8	1	1	1	1	8,3
Бурякозбиральні машини, тис. шт.	19,8	18,3	13,0	4,2	3,6	3,0	2,7	13,6
у розрахунку на 1000 га посівної площі цукрових буряків (фабричних), шт.	12	14	16	9	9	13	9	75,0

Джерело: за даними державної служби статистики України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

На необхідність відтворення техніко-технологічного потенціалу аграрних підприємств у контексті сталого розвитку та розширеного відтворення наголошували В.М. Ганганов, І.І. Лукінов, В.Я. Месель-Веселяк, Г.М. Підлісецький, П.Т. Саблук та інші дослідники даної проблеми. Однак, рівень технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва в Україні не відповідає світовим стандартам і має тенденцію до зруженого відтворення, в зв'язку з чим питання формування та відтворення техніко-технологічної бази аграрних підприємств залишаються актуальними.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідити сучасний рівень технічного забезпечення та обґрунтувати основні заходи щодо формування та відтворення техніко-технологічної бази аграрних підприємств.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розширене відтворення сільськогосподарського виробництва має відбуватися за рахунок розширеного відтворення основних засобів, повного ресурсного забезпечення виробництва [1]. У здійсненні виробничого процесу аграрними підприємствами особлива роль належить сільськогосподарській техніці. Дані про техніч-

Таблиця 2. Динаміка обсягів інвестицій за видами економічної діяльності в Україні, 2009–2014 рр.

Показники	Роки:				
	2009	2010	2012	2013	2014
Капітальні інвестиції – усього, млн грн.	151777	171092	293692	267728	219420
з них: інвестиції у сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги, млн грн.	9295	12106	19090	18640	18388
інвестиції у промисловість, млн грн.	57658	58558	103173	105594	86242
Частка інвестицій у сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги у загальній сумі капітальних інвестицій, %	6,1	7,1	6,5	7,0	8,4
Частка інвестицій у промисловість у загальній сумі капітальних інвестицій, %	38,0	34,2	35,1	39,5	39,3
Капітальні інвестиції – усього, % до попереднього року	-	112,7	123,3	91,2	81,6
Інвестиції у сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги, % до попереднього року	-	130,2	106,2	97,6	98,6
Інвестиції у промисловість, % до попереднього року	-	101,6	119,5	102,3	81,7

Джерело: за даними державної служби статистики України.

Таблиця 3. Динаміка виробництва тракторів та сільськогосподарських машин в Україні, 2005–2014 рр.

Види техніки	Роки:					2014 р. у % до 2005 р.
	2005	2010	2012	2013	2014	
Трактори для сільського та лісового господарства, тис. шт.	5,5	5,2	5,3	4,3	4,1	74,5
Плуги відвальні, тис. шт.	3,1	4,7	13,1	2,4	2,0	64,5
Сівалки, тис. шт.	11,3	2,8	2,7	3,6	3,0	26,5
Косарки, тис. шт.	3,8	1,8	2,8	2,7	2,9	76,3
Машини для внесення добрив, шт.	1135	885	390	477	635	55,9
Обприскувачі переносні, тис. шт.	428	1028	692	815	985	230,1

Джерело: за даними державної служби статистики України.

ну забезпеченість аграрних підприємств України наведено у таблиці 1.

Інформація таблиці 1 свідчить про стійку негативну тенденцію скорочення кількості тракторів та збиральних машин в аграрних підприємствах України. Так, кількість тракторів у 2014 р. у порівнянні з 1991 р. скоротилася на 366,5 тис. шт., або на 73,7 %, кількість зернозбиральних комбайнів — на 78 тис. шт., або на 74,1 %, кукурудзозбиральних комбайнів — на 13,5 тис. шт., або на 88,2 %, бурякозбиральних машин — на 17,1 тис. шт., або на 86,4 %. Скоротилася також кількість тракторів та збиральних машин у розрахунку на одиницю посівних площ та площі ріллі.

Рівень технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва в Україні є дуже низьким. В аграрних підприємствах країни парк тракторів складає лише 45 % від потреби, зернозбиральних комбайнів — 48 %, кормозбиральних комбайнів — 75 %, косарок — 66 %, преспідбірників — 85 %, жаток — 46 %, плугів — 37 %, сівалок — 66 %. За іншими видами техніки ступінь забезпеченості потреб коливається у межах від 35 до 60 % [4].

Практика господарювання країн світу переконує, що у будь-якій національній економіці сталі відтворювальні процеси є можливими, коли забезпечується належний випереджаючий (порівняно із зростанням ВВП) рівень інвестування основного капіталу. У таблиці 2 наводяться дані про обсяги інвестицій за видами економічної діяльності в Україні.

Інформація таблиці 2 вказує на те, що до 2013 р. спостерігався ріст інвестиційних вкладень у сільськогосподарське виробництво та у національну економіку у цілому. Під впливом економічної кризи аграрна сфера України, як і економіка загалом, зазнала інвестиційних втрат, і у 2013 р. обсяги вкладень порівняно з попереднім роком скоротилися на 450 млн грн. Недивлячись на те, що сільське господарство є продовольчою галузю економіки України та має високий потенціал для розвитку, провідне місце в економіці країни посідає промисловість, оскільки норма прибутку промислових підприємств є значно вищою, що робить їх активними і привабливими учасниками інвестиційних процесів. Тому обсяг інвестицій, вкладених у промислові підприємства, переважає кількість коштів, інвестованих у сільськогосподарське виробництво, причому, як видно з таблиці 2, різниця вагома — у 2014 р. у промислові підприємства України було вкладено у 4,7 рази більше інвестицій, ніж у сільське господарство.

У сучасних умовах інвестицій в основний капітал аграрних підприємств недостатньо навіть для простого відтворення основних засобів. Низький рівень інвестування сільськогосподарської галузі пов'язаний із значною кількістю збиткових підприємств, низьким рівнем норми прибутку сільськогосподарського виробництва порівняно з іншими секторами економіки, повільним оборотом виробничого капіталу, зумовленого значною різницею між періодом виробництва та робочим періодом, відсутністю належного захисту прав інвесторів. Основним джерелом інвестування галузі залишаються власні кошти підприємств, частка яких у сукупних інвестиціях в основний капітал сільського господарства у середньому протягом 2001—2011 рр. становила 55—65 % [4].

Для вирішення проблеми техніко-технологічного забезпечення аграрних підприємств важливого значення набуває питання виробництва техніки національними виробниками, оскільки така техніка є доступною за ціною порівняно із світовими виробниками. Таблиця 3 містить інформацію про виробництво тракторів та сільськогосподарських машин в Україні.

Дані таблиці 3 вказують на тенденції зменшення обсягів виробництва тракторів і сільськогосподарських машин в Україні. Так, у 2014 р. у порівнянні з 2005 р. виробництво тракторів скоротилося на 1,4 тис. шт. (25,5 %), виробництво плугів відвальних — на 1,1 тис. шт. (35,5 %), сівалок — на 8,3 тис. шт. (73,5 %), косарок — на 0,9 тис. шт. (23,7 %), машин для внесення добрив — на 500 шт. (44,1 %). За цей період зросло лише обсяги виробництва обприскувачів переносних (на 130,1 %).

За рівнем забезпеченості аграрних підприємств техніко-технологічними ресурсами Україна значно відстає від низки країн світу. Основними причинами низького рівня забезпеченості аграрних підприємств техніко-технологічними ресурсами вважаємо:

- суттєве зниження попиту на сільськогосподарську техніку у результаті диспаритету цін;
- проблеми кредитування закупівель техніки через відсутність гарантій їх повернення;
- низький рівень надходження інвестицій для розвитку аграрних підприємств;
- відсутність державної стратегії та недосконалість інноваційної політики щодо розвитку АПК;
- низька ефективність державної підтримки розвитку аграрних підприємств.

Гострою проблемою залишається спрацьованість основних засобів, зокрема, сільськогосподарської техніки. Амортизаційна політика в Україні не є обґрунтованою, що призводить до виникнення проблем стосовно амортизаційного процесу [2, с. 50]. Типовим явищем для машинно-тракторного парку у регіонах країни є його вимушена експлуатація за межами амортизаційного терміну. Так, середній показник спрацьовання техніки українських аграрних підприємств складає 70 %, а для тракторів цей показник сягає 77,57 %, комбайнів — 70,56 % [4]. Для підвищення економічної ролі амортизації вчені пропонують перейти до її нарахування за прямолінійним методом з визначенням терміну корисного використання кожного об'єкту на рівні економічно обґрунтованого періоду служби засобів праці. Однією з передумов здійснення ефективної амортизаційної політики вважається переоцінка об'єктів основних засобів та призведення їх до початкової вартості у відповідності до відновної вартості цих засобів [2].

В.Я. Месель-Веселяк пропонує з метою забезпечення процесу простого відтворення, амортизаційні відрахування здійснювати від вартості нового аналогічного засобу за сучасною ціною. Це забезпечить нагромадження коштів для закупівлі нової техніки за новими цінами [1].

На думку О.В. Олійника, враховуючи специфіку сільськогосподарського виробництва, особливо рослинництва, найбільш радикальним шляхом удосконалення сучасної амортизаційної політики держави могло б стати запровадження нормативної амортизації у розрахунок на 1 га посіву відповідної культури. Такі нормативи амортизаційних відрахувань можуть бути визначені на основі технологічних карт [3].

Слід наголосити і на недостатньому забезпеченні аграрних підприємств й іншими видами техніко-технологічних ресурсів внаслідок монополізації ринку крупними постачальниками. Нестача насіннєвого матеріалу, добрив, засобів захисту рослин, гербіцидів, запасних частин, особливо паливно-мастильних матеріалів, є вирішальними і обмежуючими можливості своєчасного проведення агротехнологічних операцій. Усе це призводить до зміни структури посівних площ, порушення сівозмін і, як наслідок, зниження урожайності сільськогосподарських культур, підвищення собівартості продукції, у підсумку — зниження дохідності і платоспроможності аграрних підприємств [4].

Ми вважаємо, що для формування та відтворення техніко-технологічної бази відповідно до потреби у різних видах основних виробничих засобів, переходу аграрних підприємств на інноваційно-інвестиційну модель розвитку, необхідно:

- розширювати державну підтримку щодо відтворення техніко-технологічної бази аграрних підприємств;
- формувати сприятливі умови для залучення інвестицій (як національних, так й іноземних) та спрямування їх на формування техніко-технологічної бази аграрних підприємств;
- розвивати мотиваційні механізми аграрних підприємств щодо впровадження інноваційних технологій;
- спрямувати цінову політику держави на підтримання такого рівня цін на сільськогосподарську продукцію, який забезпечить беззбитковість її виробництва та

нагромадження власних коштів аграрних підприємств на відтворення техніко-технологічної бази;

- оптимізувати амортизаційну політику та стимулювати використання амортизаційного фонду за призначенням;
- сприяти розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів зі спільного використання сільськогосподарської техніки;
- розвивати операції з лізингу та забезпечити державну підтримку підприємств-виробників сільськогосподарської техніки.

ВИСНОВКИ

Створення системи техніко-технологічного забезпечення, спроможної ефективно і стабільно відтворювати виробничий потенціал аграрних підприємств є важливим завданням. Необхідність ресурсного забезпечення аграрних підприємств, формування потужної техніко-технологічної бази потребує системного підходу до її цілеспрямованого розвитку, істотної структурної модернізації, спрямованої на забезпечення комплексної механізації усіх технологічних операцій, пов'язаних з виробництвом сільськогосподарської продукції. Для реалізації вказаних процесів необхідно розв'язати низку економічних проблем, а саме: розвитку інноваційно-інвестиційних процесів, забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств, формування ефективної амортизаційної політики, оптимізації кредитної системи, забезпечення ефективної державної підтримки тощо.

Література:

1. Месель-Веселяк В.Я. Дохідність і розширене відтворення в агропромисловому виробництві / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. — 2008. — № 5. — С. 12—17.
2. Огійчук М. Амортизаційна політика в сільському господарстві / М. Огійчук, В. Коваленко, Л. Кучеренко // Економіка України. — 2003. — № 4. — С. 49—54.
3. Олійник О.В. Економічний механізм розширеного відтворення в сільському господарстві: навчальний посібник / О.В. Олійник. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 288 с.
4. Сатир Л.М. Організаційно-економічні аспекти формування матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств / Л.М. Сатир // Агросвіт. — 2013. — № 3. — С. 6—9.

References:

1. Mesel'-Veseliak, V.Ya. (2008), "Yield and expanded reproduction in agricultural production", *Ekonomika APK*, vol. 5, pp. 12—17.
2. Ohiichuk, M. Kovalenko, V. Kucherenko, L. (2003), "Depreciation policy in agriculture", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 4, pp. 49—54.
3. Oliinyk, O.V. (2006), *Ekonomichnyi mekhanizm rozshyrenoho vidtvorennia v sil's'komu hospodarstvi* [The economic mechanism of expanded reproduction in agriculture], Tsentra navchal'noi literatury, Kyiv, Ukraine.
4. Satyr, L.M. (2013), "Organizational and economic aspects of material-technical base of agricultural enterprises", *Ahrosvit*, vol. 3, pp. 6—9.

Стаття надійшла до редакції 16.11.2015 р.